ఋతుసంహారం

కాళిదాసు

RAINY

DEWY

AUTUMN

ఋతుసంహారం

కాళిదాసు

॥ ౧ . అథ గ్రీష్మః ॥

ప్రచండసూర్యః స్పృహణీయచంద్రమాః
సదావగాహక్షతవారిసంచయః ।
దినాంతరమ్యోఽభ్యుపశాంతమన్మథో
నిదాఘకాలః సముపాగతః ప్రియే ॥ ౧॥

నిశాః శశాంకక్షతనీలరాజయః
క్వ చిద్ విచిత్రం జలయంత్రమందిరం ।
మణిప్రకారాః సరసం చ చందనం
శుచౌ ప్రియే యాంతి జనస్య సేవ్యతాం ॥ ౨॥

సువాసితం హర్మ్యతలం మనోరమం
ప్రియాముఖోచ్ఛ్వాసవికంపితం మధు ।
సుతంత్రిగీతం మదనస్య దీపనం
శుచౌ నిశీథేఽనుభవంతి కామినః ॥ 3॥

నితంబబింబైః సుదుకూలమేఖలైః
స్తనైః సహారాభరణైః సచందనైః ।
శిరోరుహైః స్నానకషాయవాసితైః
స్త్రియో నిదాఘం శమయంతి కామినాం ॥ ౪॥

నితాంతలాక్షారసరాగలోహితైర్
నితంబినీనాం చరణైః సునూపురైః ।
పదే పదే హంసరుతానుకారిభిర్
జనస్య చిత్తం క్రియతే సమన్మథం ॥ ౫॥

పయోధరాశ్చందనపంకచర్చితాస్
తుషారగౌరార్పితహారశేఖరాః ।
నితంబదేశాశ్చలహేమమేఖలాః
ప్రకుర్వతే కస్య మనో న సోత్సుకం ॥ ౬॥

సముద్గతస్వేదచితాంగసంధయో
విముచ్య వాసాంసి గురూణి సాంప్రతం ।
స్తనేషు తన్వంశుకమున్నతస్తనా
నివేశయంతి ప్రమదాః సయౌవనాః ॥ ౭॥

సచందనాంబువ్యజనోద్భవానిలైః
సహారయష్టిస్తనమండలార్పితైః ।
సవల్లకీకాకలిగీతనిఃస్వనైః
ప్రబుధ్యతేవిబోధ్యతే సుప్త ఇవాద్య మన్మథః ॥ ౮॥

సితేషు హర్మ్యేషు నిశాసు యోషితాం
సుఖప్రసుప్తాని ముఖాని చంద్రమాః
విలోక్య నిర్యంత్రణముత్సుకశ్చిరం
నిశాక్షయే యాతి హ్రియేవ పాండుతాం ॥ ౯॥

అసహ్యవాతోద్ధతరేణుమండలా
ప్రచండసూర్యాతపతాపితా మహీ ।
న శక్యతే ద్రష్టుమపి ప్రవాసిభిః
ప్రియావియోగానలదగ్ధమానసైః ॥ ౧౦॥

మృగాః ప్రచండాతపతాపితా భృశం
తృషా మహత్యా పరిశుష్కతాలవః ।
వనాంతరే తోయమితి ప్రధావితా
నిరీక్ష్య భిన్నాంజనసంనిభం నభః ॥ ౧౧॥

సవిభ్రమైః సస్మితజిహ్మవీక్షితైర్
విలాసవత్యో మనసి ప్రసంగినాంప్రవాసినాం ।
అనంగసందీపనమాశు కుర్వతే
యథా ప్రదోషాః శశిచారుభూషణాః ॥ ౧౨॥

రవేర్మయూఖైరభితాపితో భృశం
విదహ్యమానః పథి తప్తపాంసుభిః ।
అవాఙ్ముఖో జిహ్మగతిః శ్వసన్ ముహుః
ఫణీ మయూరస్య తలే నిషీదతి ॥ ౧౩॥

తృషా మహత్యా హతవిక్రమోద్యమః
శ్వసన్ ముహుర్దూరివిదారితాననః ।
న హంత్యదురేఽపి గజాన్ మృగాధిపో
విలోలజిహ్వాశ్చలితాగ్రకేసరః ॥ ౧౪॥

విశుష్కకంఠాహతశీకరాంభసో

గభస్తిభిర్భానుమతోఽభితాపితాః ।
ప్రవృద్ధతృష్ణోపహతా జలార్థినో
న దంతినః కేసరిణోఽపి బిభ్యతి ॥ ౧౫॥

హుతాగ్నికల్పైః సవితుర్మరీచిభిః
కలాపినః క్లాంతశరీరచేతసః ।
న భోగినం ఘ్నంతి సమీపవర్తినం
కలాపచక్రేషు నివేశితాననం ॥ ౧౬॥

సభద్రముస్తం పరిపాండుకర్దమం
సరః ఖనన్నాయతపోత్రమండలైః ।
రవేర్మయూఖైరభితాపితో భృశం
వరాహయూథో విశతీవ భూతలం ॥ ౧౭॥

వివస్వతా తీక్ష్ణతరాంశుమాలినా
సపంకతోయాత్ సరసోఽభితాపితః ।
ఉత్ప్లుత్య భేకస్తృషితస్య భోగినః
ఫణాతపత్రస్య తలే నిషీదతి ॥ ౧౮॥

సముద్ధృతాశేషమృణాలజాలకం
విపన్నమీనం ద్రుతభీతసారసం
పరస్పరోత్పీడనసంహతైర్గజైః
కృతం సరః సాంద్రవిమర్దకర్దమం ॥ ౧౯॥

రవిప్రభోద్భిన్నశిరోమణిప్రభో
విలోలజిహ్వాద్వయలీఢమారుతః ।
ఫణీహుతాగ్నిసూర్యాతపతాపితః
న హంతి మండూకకులం తృషాకులః ॥ ౨౦॥

సఫేనలాలావృతవక్త్రసంపుటం
వినిర్గతాలోహితజిహ్వాముమ్ముఖమ్వినిఃసృతా ।
తృషాకులం నిఃసృతమద్రిగహ్వరాద్
గవేషమాణం మహిషీకులం జలం ॥ ౨౧॥

పటుతరదవదాహోత్ప్లుష్టశష్పప్రరోహాః
పరుషపవనవేగోత్క్షిప్తసంశుష్కపర్ణాః ।
దినకరపరితాపక్షీణతోయాః సమంతాద్
విదధతి భయముచ్చైర్వీక్ష్యమాణా వనాంతాః ॥ ౨౨॥

శ్వసితి విహగవర్గః శీర్ణపర్ణద్రుమస్థః
కపికులముపయాతి క్లాంతమద్రేర్నికుంజం ।
భ్రమతి గవయయూథః సర్వతస్తోయమిచ్ఛఞ్
శరభకులమజిహ్మం ప్రోద్ధరత్యంబుకూపాత్ ॥ ౨౩॥

వికచనవకుసుంభస్వచ్ఛసిందూరభాసా
ప్రబలపవనవేగోద్ధూతవేగేన తూర్ణం ।

తరువిటపలతాగ్రాలింగనవ్యాకులేన
దిశి దిశి పరిదగ్ధా భూమయః పావకేన ॥ ౨౪॥

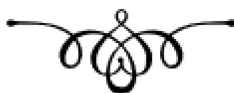
ధ్వనతి పవనవిద్ధః పర్వతానాం దరీషు
స్ఫుటతి పటునినాదః శుష్కవంశస్థలీషు ।
ప్రసరతి తృణమధ్యే లబ్ధవృద్ధిః క్షణేన
క్షపయతిగ్లపయతి మృగవర్గం ప్రాంతలగ్నో దవాగ్నిః ॥ ౨౫॥

బహుతర ఇవ జాతః శాల్మలీనాం వనేషు
స్ఫురతి కనకగౌరః కోటరేషు ద్రుమాణాం ।
పరిణతదలశాఖానుత్పతత్యాశూత్పతన్ ప్రాంశు వృక్షాద్
భ్రమతి పవనధూతః సర్వతోఽగ్నిర్వనాంతే ॥ ౨౬॥

గజగవయమృగేంద్రా వహ్నిసంతప్తదేహాః
సుహృద ఇవ సమేతా ద్వంద్వభావం విహాయ ।
హుతవహపరిఖేదాదాశు నిర్గత్య కక్షాద్
విపులపులినదేశాం నిమ్నగాం సంవిశంతి ॥ ౨౭॥

కమలవనచితాంబుః పాటలామోదరమ్యః
సుఖసలిలనిషేకః సేవ్యచంద్రాంశుజాలఃసేవ్యచంద్రాంశుహారః ।
వ్రజతు తవ నిదాఘః కామినీభిః సమేతో
నిశి సులలితగీతైర్హర్మ్యపృష్ఠే సుఖేన ॥ ౨౮॥

॥ ఇతి గ్రీష్మః ॥

॥ ౨ . అథ వర్షా ॥

సశీకరాంభోధరమత్తకుంజరస్
తడిత్పతాకోఽశనిశబ్దమర్దలః ।
సమాగతో రాజవదుద్ధతద్యుతిర్
ఘనాగమః కామిజనప్రియః ప్రియే ॥ ౧॥

నితాంతనీలోత్పలపత్రకాంతిభిః
క్వచిత్ ప్రభిన్నాంజనరాగసంనిభైః ।
క్వచిత్ సగర్భప్రమదాస్తనప్రభైః
సమాచితం వ్యోమ ఘనైః సమంతతః ॥ ౨॥

తృషాకులైశ్చాతకపక్షిణాం కులైః
ప్రయాచితాస్తోయభరావలంబినః ।
ప్రయాంతి మందం బహువారివర్షిణో
బలాహకాః శ్రోత్రమనోహరస్వనాః ॥ ౩॥

బలాహకాశ్చాశనిశబ్దభీషణాః
సురేంద్రచాపం దధతస్తడిద్గుణం ।
సుతీక్ష్ణధారాపతనోగ్రసాయకైస్
తుదంతి చేతో నితరాంప్రసభం ప్రవాసినాం ॥ ౪॥

ప్రభిన్నవైదూర్యనిభైస్తృణాంకురైః
సమాచితా ప్రోత్థితకందలీదలైః ।
విభాతి కంతే వరరత్నభూషితా
వరాంగనేవ క్షితిరింద్రగోపకైః ॥ ౫॥

సదా మనోజ్ఞం సురతోత్సవోత్సుకం
వికీర్ణవిస్తీర్ణకలాపశోభితం ।
సవిభ్రమాలింగనచుంబనాకులమ్స
ప్రవృద్ధనృత్యంప్రవృత్తనృత్యం కులమద్య బర్హిణాం ॥ ౬॥

నిపాతయంత్యః పరితస్తటద్రుమాన్
ప్రవృద్ధవేగైః సలిలైరనిర్మలైః ।
స్త్రియః ప్రదుష్టా ఇవ జాతవిభ్రమాః
ప్రయాంతి నద్యస్త్వరితం పయోనిధిం ॥ ౭॥

తృణోద్గమైరుద్ధతకోమలాంకురైశ్
చితాని నీలైర్హరిణీముఖక్షతైః ।
వనాని రమ్యాణివైంధ్యాని హరంతి మానసం
విభూషితాన్యుద్గతపల్లవైర్ద్రుమైః ॥ ౮॥

విలోలనేత్రోత్పలశోభితాననైర్
మృగైః సమంతాదుపజాతసాధ్వసైః ।
సమాచితా సైకతినీ వనస్థలీ
సముత్సుకత్వం ప్రకరోతి చేతసః ॥ ౯॥

సుతీక్ష్ణముచ్చైరసతాం
ఘనాంధకారీకృతశర్వరీష్వపి ।
తడిత్ప్రభాదర్శితమార్గభూమయః
ప్రయాంతి రాగాదభిసారికాః స్త్రియః ॥ ౧౦॥

పయోధరైర్భీమగభీరనిఃస్వనైర్
ధ్వనద్భిరుద్వేజితచేతసో భృశం ।
కృతాపరాధానపి యోషితః ప్రియాన్
పరిష్వజంతే శయనే నిరంతరం ॥ ౧౧॥

విలోచనేందీవరవారిబిందుభిర్
నిషిక్తబింబాధరచారుపల్లవాః ।
నిరస్తమాల్యాభరణానులేపనాః
స్థితా నిరాశాః ప్రమదాః ప్రవాసినాం ॥ ౧౨॥

విపాండవం కీటరజస్తృణాన్వితం
భుజంగవద్ వక్రగతిప్రసర్పితం ।
ససాధ్వసైర్భేకకులైర్విలోకితంనిరీక్షితం
ప్రయాతి నిమ్నాభిముఖం నవోదకం ॥ ౧౩॥

ప్రఫుల్లపత్త్రాం నలినీం సముత్సుకాం
విహాయ భృంగాః శ్రుతిహారినిఃస్వనాః ।
పతంతి మూఢాః శిఖినాం ప్రనృత్యతాం
కలాపచక్రేషు నవోత్పలాశయా ॥ ౧౪॥

వనద్విపానాం నవతోయదస్వనైర్

మదాన్వితానాం ధ్వనతాం ముహుర్ముహుః |
కపోలదేశా విమలోత్పలప్రభాః
సభృంగయూథైర్మదవారిభిశ్చితః || ౧౫||

ఆతోయనమ్రాంబుదచుంబితోపలాః
సమాచితాః ప్రస్రవణైః సమంతతః |
ప్రవృత్తనృత్యైః శిఖిభిః సమాకులాః
సముత్సుకత్వం జనయంతి భూధరాః || ౧౬||

కదంబసర్జార్జునకేతకీవనం
వికంపయంస్తత్కుసుమాధివాసితః |
సశీకరాంభోధరసంగశీతలః
సమీరణః కం న కరోతి సోత్సుకం || ౧౭||

శిరోరుహైః శ్రోణితటావలంబిభిః
కృతావతంసైః కుసుమైః సుగంధిభిః |
స్తనైః సహారైర్వదనైః ససీధుభిః
స్త్రియో రతిం సంజనయంతి కామినాం || ౧౮||

వహంతి వర్షంతి నదంతి భాంతి
ధ్యాయంతి నృత్యంతి సమాశ్రయంతి |
నద్యో ఘనా మత్తగజా వనాంతాః
ప్రియావిహీనాః శిఖినః ప్లవంగమాః || ౧౯||ప్రక్షిప్తః

తడిల్లతాః శక్రధనుర్విభూషితాః
పయోధరాస్తోయభరావలంబినః |
స్త్రియః స్వకాంచీమణికుండలోజ్జ్వలాస్త్రియశ్చ
హరంతి చేతో యుగపత్ ప్రవాసినాం || ౨౦||

మాలాః కదంబనవకేసరకేతకీభిర్
ఆయోజితః శిరసి బిభ్రతి యోషితోఽద్య |
కర్ణాంతరేషు కకుభద్రుమమంజరీభిః
శ్రోత్రానుకూలరచితానవతంసకాంశ్చ || ౨౧||

కాలాగరుప్రచురచందనచర్చితాంగ్యః
పుష్పావతంససురభీకృతకేశపాశాః |
శ్రుత్వా ధ్వనిం జలముచాం త్వరితం ప్రదోషే
శయ్యాగృహం గురుగృహాత్ ప్రవిశంతి నార్యః || ౨౨||

కువలయదలనీలైరున్నతైస్తోయనమ్రైర్
మృదుపవనవిధూతైర్మందమందం చలద్భిః |
అపహృతమివ చేతస్తోయదైః సేంద్రచాపైః
పథికజనవధూనాం తద్వియోగాకులానాం || ౨౩||

ముదిత ఇవ కదంబైర్జాతపుష్పైః సమంతాత్
పవనచలితశాఖైః శాఖిభిర్నృత్యతీవ |

హసితమివ విధత్తే సూచిభిః కేతకీనాం
నవసలిలనిషేకః శాంతతాపోఛిన్నతాపో వనాంతః ॥ ౨౪॥

శిరసి బకులమాలాం మాలతీభిః సమేతాం
కుసుమితనవపుష్పైర్యూథికాకుడ్మలైశ్చ ।
వికచనవకదంబైః కర్ణపూరం వధూనాం
రచయతి జలదౌఘః కాంతవత్ కాల ఏషః ॥ ౨౫॥

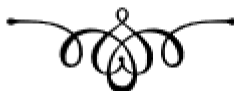
దధతి కుచయుగాగ్రైరున్నతైర్హారయష్టిం
ప్రతనుసితదుకూలాన్యాయతైః శ్రోణిబింబైః ।
నవజలకణసేకాదున్నతాం రోమరాజిం
లలితవలివిభంగైర్ మధ్యదేశైశ్చ నార్యః ॥ ౨౬॥

నవజలకణసంగాచ్ఛీతతామాదధానః
కుసుమభరనతానాం లాసకః పాదపానాం ।
జనితసురభిగంధః కేతకీనాం రజోభిర్
అపహరతి నభస్వాన్ ప్రోషితానాం మనాంసి ॥ ౨౭॥

జలభరనమితానామశ్రయోఽస్మాకముచ్చైర్
అయమితి జలసేకైస్తోయదాస్తోయనమ్రాః ।
అతిశయపరుషాభిర్గ్రీష్మవహ్నేః శిఖాభిః
సముపజనితతాపం హ్లాదయంతీవ వింధ్యం ॥ ౨౮॥

బహుగుణరమణీయో యోషితాం చిత్తహారీ
తరువిటపలతానాం బాంధవో నిర్వికారః ।
జలదసమయ ఏష ప్రాణినాం ప్రాణభూతో
దిశతు తవ హితాని ప్రాయశో వాంఛితాని ॥ ౨౯॥

॥ ఇతి వర్షా ॥

॥ 3 . అథ శరత్ ॥

కాశాంశుకా వికచపద్మమనోజ్ఞవక్త్రా
సోన్మాదహంసరుతనూపురనాదరమ్యా ।
ఆపక్వశాలిలలితానతగాత్రయష్టిః
ప్రాప్తా శరన్నవవధూరివ రమ్యరూపా ॥ ౧॥

కాశైర్మహీ శిశిరదీధితినా రజన్యో
హంసైర్జలాని సరితాం కుముదైః సరాంసి ।
సప్తచ్ఛదైః కుసుమభారనతైర్వనాంతాః
శుక్లీకృతాన్యుపవనాని చ మాలతీభిః ॥ ౨॥

చంచన్మనోజ్ఞశఫరీరసనాకలాపాః
పర్యంతసంస్థితసితాండజపంక్తిహారాః ।
నద్యో విశాలపులినోరునితంబబింబా
మందం ప్రయాంతి సమదాః ప్రమదా ఇవాద్య ॥ 3॥

వ్యోమ క్వచిద్ రజతశంఖమృణాలగౌరైస్
త్యక్తాంబుభిర్లఘుతయా శతశః ప్రయాతైః ।
ఉత్ప్రేక్ష్యతేసంలక్ష్యతే పవనవేగచలైః పయోదై
రాజేవ చామరశతైరభివీజ్యమానః ॥ ౪॥

భిన్నాంజనప్రచయకాంతి నభో మనోజ్ఞం
బంధూకపుష్పరజసాఽరుణితా చ భూమిః ।
వప్రాశ్చ పక్వకలమావృతభూమిభాగాః
ఉత్కంఠయంతి న మనో భువి కస్య యూనః ॥ ౫॥

మందానిలాకులితచారుతరాగ్రశాఖః
పుష్పోద్గమప్రచయకోమలపల్లవాగ్రః ।
మత్తద్విరేఫపరిపీతమధుప్రసేకశ్
చిత్తం విదారయతి కస్య న కోవిదారః ॥ ౬॥

తారాగణప్రచురభూషణముద్వహంతీ
మేఘోపరోధపరిముక్తశశాంకవక్త్రా ।
జ్యోత్స్నాదుకూలమమలం రజనీ దధానా
వృద్ధిం ప్రయాత్యనుదినం ప్రమదేవ బాలా ॥ ౭॥

కారండవాహనవిఘట్టితవీచిమాలాః
కాదంబసారసకులాకులతీరదేశాః ।
కుర్వంతి హంసవిరుతైః పరితో జనస్య
ప్రీతిం సరోరుహరజోరుణితాస్తటిన్యః ॥ ౮॥

నేత్రోత్సవో హృదయహారిమరీచిమాలః
ప్రహ్లాదకః శిశిరశీకరవారివర్షీ ।
పత్యుర్వియోగవిషదిగ్ధశరక్షతానాం
చంద్రో దహత్యనుదినందహత్యతితరాం ॥ ౯॥

ఆకంపయన్ ఫలభరానతశాలిజాలాన్
యానర్తయంస్తరువరాన్ కుసుమావనమ్రాన్ ।
ఉత్ఫుల్లపంకజవనాం నలినీం విధున్వన్
యూనాం మనశ్చలయతి ప్రసభం నభస్వాన్ ॥ ౧౦॥

సోన్మాదహంసమిథునైరుపశోభితాని
స్వచ్ఛప్రఫుల్లకమలోత్పలభూషితాని ।
మందప్రభాతపవనోద్గతవీచిమాలాన్
న్యుత్కంఠయంతి హృదయం సహసా సరాంసి ॥ ౧౧॥

నష్టం ధనుర్బలభిదో జలదోదరేషు
సౌదామినీ స్ఫురతి నాద్య వియత్పతాకా ।
ధున్వంతి పక్షపవనైర్న నభో బలాకాః
పశ్యంతి నోన్నతముఖా గగనం మయూరాః ॥ ౧౨॥

నృత్యప్రయోగరహితాఞ్ఛిఖినో విహాయ
హంసానుపైతి మదనో మధురప్రగీతాన్ ।
ముక్త్వా కదంబకుటజార్జునసర్జనీపాన్
సప్తచ్ఛదానుపగతా కుసుమోద్గమశ్రీః ॥ ౧౩॥

శేఫాలికాకుసుమగంధమనోహరాణి
శాఖాస్థితాండజకులప్రతినాదితాని ।
పర్యంతసంస్థితమృగీనయనోత్పలాని
ప్రోత్కంఠయంత్యుపవనాని మనాంసి పుంసాం ॥ ౧౪॥

కహ్లారపద్మకుముదాని ముహుర్విధున్వాంస్

తత్సంగమాదధికశీతలతాముపేతః ।
ఉత్కంఠయత్యతితరాం పవనః ప్రభాతే
పత్రాంతలగ్నతులినాంబు విధూయమానః ॥ ౧౫॥

సంపన్నశాలినిచయావృతభూతలాని
సుస్థస్థితప్రచురగోకులశోభితాని ।
హంసైశ్చ సారసకులైః ప్రతినాదితాని
సీమాంతరాణి జనయంతి జనప్రమోదం ॥ ౧౬॥

హంసైర్జితా సులలితా గతిరంగనానాం
అంభోరుహైర్వికసితైర్ముఖచంద్రకాంతిః ।
నీలోత్పలైర్మదచలానినీలోత్పలైర్మదకలాని
భ్రూవిభ్రమశ్చ సరితాం తనుభిస్తరంగైః॥ ౧౭॥

శ్యామా లతాః కుసుమభారనతప్రవాలాః
స్త్రీణాం హరంతి ధృతభూషణబాహుకాంతిం ।
దంతావభాసవిశదస్మితచంద్రకాంతిం
కంకేలిపుష్పరుచిరా నవమాలతీ చ ॥ ౧౮॥

కేశాన్నితాంతఘననీలవికుఞ్చితాగ్రాన్
ఆపూరయంతి వనితా నవమాలతీభిః ।
కర్ణేషు చ ప్రచలకాంచనకుండలేషు
నీలోత్పలాని వివిధాని నివేశయంతి ॥ ౧౯॥

హారైః సచందనరసైః స్తనమండలాని
శ్రోణీతటం సువిపులం రశనాకలాపైః ।
పాదాంబుజాని కలనూపురశేఖరైశ్చ
నార్యః ప్రహృష్టమనసోఽద్య విభూషయంతి ॥ ౨౦॥

స్ఫుటకుముదచితానాం రాజహంసాస్థితానాం
మరకతమణిభాసా వారిణా భూషితానాం ।
శ్రియమతిశయరూపాం వ్యోమ తోయాశయానాం
వహతి విగతమేఘం చంద్రతారావకీర్ణం ॥ ౨౧॥

సరసి కుసుమసంగాద్ వాయవో వాంతి శీతా
విగతజలదవృందా దిగ్విభాగా మనోజ్ఞాః
విగతకలుషమంభః శ్యానపంకా ధరిత్రీ
విమలకిరణచంద్రం వ్యోమ తారావిచిత్రం ॥ ౨౨॥

కరకమలమనోజ్ఞాః కాంతసంసక్తహస్తా
వదనవిజితచంద్రాః కాశ్చిద్ అన్యాస్తరుణ్యః ।
చితకుసుమసుగంధి ప్రావిశంతీవ వేశ్మ
ప్రబలమదనహేతోస్త్యక్తసంగీతరాగాః ॥ ౨౩॥ప్రక్షిప్తః

సురతరసవిలాసాత్ సత్సఖీభిః సమేత్య
అసమరసవినోదం సూచయంతి ప్రకామం ।

అనుపమముఖరాగా రాత్రిమధ్యే వినోదాన్
శరది తరుణకాంతాః సూచయంతి ప్రమోదాత్ || ౨౪||ప్రక్షిప్తః

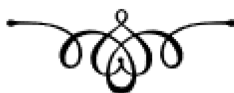
దివసకరమయూఖైర్బోధ్యమానం ప్రభాతే
వరయువతిముఖాభం పంకజం జృంభతేఽద్య |
కుముదమపి గతేఽస్తం లీయతే చంద్రబింబే
హసితమివ వధూనాం ప్రోషితేషు ప్రియేషు || ౨౫||

అసితనయనలక్ష్మీం లక్షయిత్వోత్పలేషు
క్వణితకనకకాంచీం మత్తహంసస్వనేషు |
అధరరుచిరశోభాం బంధుజీవే ప్రియాయాః
పథికజన ఇదానీం రోదితి భ్రాంతచిత్తః || ౨౬||

స్త్రీణాం నిధాయ వదనేషు శశాంకలక్ష్మీం
కామ్యం చ హంసవచనం మణినూపురేషు
బంధూకకాంతిమధరేషు మనోహరేషు
క్వాపి ప్రయాతి సుభగా శరదాగమశ్రీః || ౨౭||

వికచకమలవక్త్రా ఫుల్లనీలోత్పలాక్షీ
వికసితనవకాశశ్వేతవాసో వసానా |
కుముదరుచిరకాంతిః కామినీవోన్మదేయం
ప్రతిదిశతు శరద్ వశ్చేతసః ప్రీతిమగ్ర్యాం || ౨౮||

|| ఇతి శరత్ ||

|| ౪ . అథ హేమంతః ||

నవప్రవాలోద్గమసస్యరమ్యః
ప్రఫుల్లలోధ్రః పరిపక్వశాలిః |
విలీనపద్మః ప్రపతత్తుషారో
హేమంతకాలః సముపాగతః ప్రియే || ౧||

మనోహరైః కుంకుమరాగపింగైస్
తుషారకుందేందునిభైశ్చ హారైః |
విలాసినీనాం స్తనశాలినీనాం
నాలంక్రియంతే స్తనమండలాని || ౨||

న బాహుయుగ్మేషు విలాసినీనాం
ప్రయాంతి సంగం వలయాంగదాని |
నితంబబింబేషు నవం దుకూలం
తన్వంశుకం పీనపయోధరేషు || 3||

కాంచీగుణైః కాంచనరత్నచిత్రైర్
నో భూషయంతి ప్రమదా నితంబాన్ |
న నూపురైర్హంసరుతం భజద్భిః
పాదాంబుజాన్యంబుజకాంతిభాంజి || ౪||

గాత్రాణి కాలీయకచర్చితాని
సపత్రలేఖాని ముఖాంబుజాని |
శిరాంసి కాలాగరుభూషితానికాలాగరుధూపితాని
కుర్వంతి నార్యః సురతోత్సవాయ || ౫||

రతిశ్రమక్షామవిపాండువక్త్రాః
ప్రాప్తాశ్చ హర్షాభ్యుదయం తరుణ్యః |
హసంతి నోచ్చైర్దశనాగ్రభిన్నాన్
ప్రపీడ్యమానానధరానవేక్ష్య || ౬||

పీనస్తనోరుస్థలభాగశోభాం
ఆసాద్య తత్పీడనజాతఖేదః |
తృణాగ్రలగ్నైస్తుహినైః పతద్భిర్
ఆక్రందతీవోషసి శీతకాలః || ౭||

ప్రభూతశాలిప్రసవైశ్చితాని
మృగాంగనాయూథవిభూషితాని |
మనోహరక్రౌంచనినాదితాని
సీమాంతరాణ్యుత్సుకయంతి చేతః || ౮||

ప్రఫుల్లనీలోత్పలశోభితాని
సోన్మాదకాదంబవిభూషితాని |
ప్రసన్నతోయాని సుశీతలాని
సరాంసి చేతాంసి హరంతి పుంసాం || ౯||

పాకం వ్రజంతీ హిమపాతశీతైర్
ఆధూయమానా సతతం మరుద్భిః |
ప్రియే ప్రియంగుః ప్రియవిప్రయుక్తా
విపాండుతాం యాతి విలాసినీవ || ౧౦||

పుష్పాసవామోదసుగంధివక్త్రో
నిఃశ్వాసవాతైః సురభీకృతాంగః |
పరస్పరాంగవ్యతిషాంగశాయీ
శేతే జనః కామశరానువిద్ధః || ౧౧||

దంతచ్ఛదైర్దంతవిఘాతచిహ్నైః
స్తనైశ్చ పాణ్యగ్రకృతాభిలేఖైః |
సంసూచ్యతే నిర్దయమంగనానాం
రతోపభోగో నవయౌవనానాం || ౧౨||

కాచిద్ విభూషయతి దర్పణయుక్తహస్తా
బాలాతపేషు వనితా వదనారవిందం |
దంతచ్ఛదం ప్రియతమేన నిపీతసారం
దంతాగ్రభిన్నమవకృష్య నిరీక్షతే చ || ౧౩||

అన్యా ప్రకామసురతశ్రమఖిన్నదేహా
రాత్రిప్రజాగరవిపాటలనేత్రపద్మా |
స్రస్తాంసదేశ లులితాకులకేశపాశా
నిద్రాం ప్రయాతి మృదుసూర్యకరాభితప్తా || ౧౪||

నిర్మాల్యదామ పరిభుక్తమనోజ్ఞగంధం

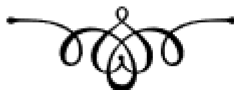
మూర్ధ్నిఽపనీయ ఘననీలశిరోరుహాంతాః ।
పీనోన్నతస్తనభరానతగాత్రయష్ట్యః
కుర్వంతి కేశరచనామపరాస్తరుణ్యః ॥ ౧౫॥

అన్యా ప్రియేణ పరిభుక్తమవేక్ష్య గాత్రం
హర్షాన్వితా విరచితాధరరాగశోభా ।
కుర్పాసకం పరిదధాతి నఖక్షతాంగీ
వ్యాలంబినీలలులితాలకకుంచితాక్షీ ॥ ౧౬॥

అన్యాశ్చిరం సురతకేలిపరిశ్రమేణ
ఖేదం గతాః ప్రశిథిలీకృతగాత్రయష్ట్యః ।
సంహృష్యమాణపులకోరుపయోధరాంతా
అభ్యంజనం విదధతి ప్రమదాః సుశోభాః ॥ ౧౭॥

బహుగుణరమణీయో యోషితాం చిత్తహారీ
పరిణతబహుశాలివ్యాకులగ్రామసీమః ।
వినిపతితతుషారః క్రౌంచనాదోపగీతః
ప్రదిశతు హిమయుక్తః కాల ఏషః సుఖం వః ॥ ౧౮॥

॥ ఇతి హేమంతః ॥

|| ౫ . అథ శిశిరః ||

ప్రరూఢశాలిప్రచయావృతక్షితిం
క్వచిత్స్థితక్రౌంచనినాదశోభితం |
ప్రకామకామం ప్రమదాజనప్రియం
వరోరు కాలం శిశిరాహ్వయం శృణు || ౧||

నిరుద్ధవాతాయనమందిరోదరం
హుతాశనో భానుమతో గభస్తయః |
గురూణి వాసాంస్యబలాః సయౌవనాః|
ప్రయాంతి కాలేఽద్య జనస్య సేవ్యతాం || ౨||

న చందనం చంద్రమరీచిశీతలం
న హర్మ్యపృష్ఠం శరదిందునిర్మలం |
న వాయవః సాంద్రతుషారశీతలా
జనస్య చిత్తం రమయంతి సాంప్రతం || 3||

తుషారసంఘాతనిపాతశీతలాః
శశాంకభాభిః శిశిరీకృతాః పునః |
విపాండుతారాగణచారుభూషణా
జనస్య సేవ్యా న భవంతి రాత్రయః || ౪||

గృహీతతాంబూలవిలేపనస్రజః
పుష్పాసవామోదితవక్త్రపంకజాః |
ప్రకామకాలాగరుధూపవాసితం
విశంతి శయ్యాగృహముత్సుకాః స్త్రియః || ౫||

కృతాపరాధాన్ బహుశోఽభితర్జితాన్
సవేపథూన్ సాధ్వసమందచేతసః ।
నిరీక్ష్య భర్తృన్ సురతాభిలాషిణః
స్త్రియోఽపరాధాన్ సమదా విసస్మరుః ॥ ౬॥

ప్రకామకామైః సురతైశ్చ నిర్దయం
నిశాసు దీర్ఘాస్వభిరామితాశ్చిరం ।
భ్రమంతి మందం శ్రమఖేదితోరవః
క్షపావసానే నవయౌవనాః స్త్రియః ॥ ౭॥

మనోజ్ఞకూర్పాసకపీడితస్తనాః
సరాగకౌశేయకభూషితోరవః ।
నివేశితాంతఃకుసుమైః శిరోరుహైర్
విభూషయంతీవ హిమాగమం స్త్రియః ॥ ౮॥

పయోధరైః కుంకుమరాగపింజరైః
సుఖోపసేవ్యైర్నవయౌవనోష్మభిః ।
విలాసినీనాంవిలాసినీభిః పరిపీడితోరసః
క్షపంతిస్వపంతి శీతం పరిభూయ కామినః ॥ ౯॥

సుగంధినిఃశ్వాసవికంపితోత్పలం
మనోహరం కామరతిప్రబోధనం ।
నిశాసు హృష్టాః సహ కామిభిః స్త్రియః
పిబంతి మద్యం మదనీయముత్తమం ॥ ౧౦॥

అపగతమదరాగా యోషిదేకా ప్రభాతే
కృతనిబిడకుచాగ్రా పత్యురాలింగనేన ।
ప్రియతమపరిభుక్తం వీక్షమాణా స్వదేహం
శయనవాసాద్వాసమన్యం హసంతీ ॥ ౧౧॥

అగురుసురభిధూపామోదితం కేశపాశం
గలితకుసుమమాలం కుంచితాగ్రం వహంతీ ।
త్యజతి గురునితంబా నిమ్ననాభిః సుమధ్యా
ఉషసి శయనమన్యా కామినీ చారుశోభా ॥ ౧౨॥

కనకకమలకాంతైశ్చారుతామ్రాధరోష్ఠైః
శ్రవణతటనియుక్తైః పాటలోపాంతనేత్రైః ।
ఉషసి వదనబింబైరంససంసక్తకేశైః
శ్రియ ఇవ గృహమధ్యే సంస్థితా యోషితోఽద్య ॥ ౧౩॥

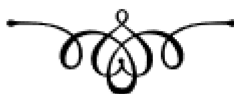
పృథుజఘనభరార్తాః కించిదానమ్రమధ్యాః
స్తనభరపరిఖేదాన్ మందమందం వ్రజంత్యః ।
సురతసమయవేషం నైషమాశు ప్రహాయ
దధతి దివసయోగ్యం వేషమన్యాస్తరుణ్యః ॥ ౧౪॥

నఖపదరచితాగ్రాన్ వీక్ష్యమాణాః స్తనాంతాన్

అధరకిసలయాగ్రాన్ దంతభిన్నం స్పృశంత్యః |
అభిమతరతవేషం నందయంత్యస్తరుణ్యః
సవితురుదయకాలే భూషయంత్యాననాని || ౧౫||

ప్రచురగుడవికారః స్వాదుశాలీక్షురమ్యః
ప్రబలసురతకేలిర్జాతకందర్పదర్పః |
ప్రియజనరహితానాం చిత్తసంతాపహేతుః
శిశిరసమయ ఏషః శ్రేయసే వోఽస్తు నిత్యం || ౧౬||

|| ఇతి శిశిరః ||

|| ౬ . అథ వసంతః ||

ప్రఫుల్లచూతాంకురతీక్ష్ణసాయకో
ద్విరేఫమాలాం విలసద్ధనుర్గుణః |
మనాంసి భేత్తుం సురతప్రసంగినాం
వసంతయోద్ధా సముపాగతః ప్రియే || ౧||

ద్రుమాః సపుష్పాః సలిలం సపద్మం
స్త్రియః సకామాః పవనః సుగంధిః |
సుఖాః ప్రదోషా దివసాశ్చ రమ్యాః
సర్వం ప్రియే చారుతరం వసంతే || ౨||

వాపీజలానాం మణిమేఖలానాం
శశాంకభాసాం ప్రమదాజనానాం |
చూతద్రుమాణాం కుసుమానతానాం
తనోతిదదాతి సౌభాగ్యమయం వసంతః || 3||

స్తనేషు హారాః సితచందనార్ద్రాః
భుజేషు సంగం వలయాంగదాని |
ప్రయాంత్యనంగాతురమానసానాం
విలాసినీనాం జఘనేషు కాంచ్యః || ౪||

కుసుంభరాగారుణితైర్దుకూలైర్
నితంబబింబాని విలాసినీనాం |
తన్వంశుకైః కుంకుమరాగగౌరైర్
అలంక్రియంతే స్తనమండలాని || ౫||

కర్ణేషు యోగ్యం నవకర్ణికారం
చలేషు నీలేష్వలకేష్వశోకం ।
శిఖాసు ఫుల్లా నవమల్లికాశ్చ
ప్రయాంతి సంగం ప్రమదాజనస్య ॥ ౬॥

సపత్త్రలేఖేషు విలాసినీనాం
వక్త్రేషు హేమాంబురుహోపమేషు
రత్నాంతరే మౌక్తికసంగరమ్యః
స్వేదోద్గమో విస్తరతాముపైతి ॥ ౭॥

ఉచ్ఛ్వాసయంత్యః శ్లథబంధనాని
గాత్రాణి కందర్పసమాకులాని ।
సమీపవర్తిష్వధునా ప్రియేషు
సముత్సుకా ఏవ భవంతి నార్యః ॥ ౮॥

తనూని పాండూని సుకంపితాని
ముహుర్ముహుర్జృంభణతత్పరాణి ।
అంగాన్యనంగః ప్రమదాజనస్య
కరోతి లావణ్యససంభ్రమాణి ॥ ౯॥

నేత్రేషు లోలో మదిరాలసేషు
గండేషు పాండుః కఠినః స్తనేషు ।
మధ్యేషు నమ్రోనిమ్నో జఘనేషు పీనః
స్త్రీణామనంగో బహుధా స్థితోఽద్య ॥ ౧౦॥

అంగాని నిద్రాలసితాని నిత్యం
వాక్యాని కించిన్మదిరాలసాని ।
భ్రూక్షేపజిహ్మాని విలోచనానిచ వీక్షితాని
కరోతి కామః ప్రమదాజనానాం ॥ ౧౧॥

ప్రియంగుకాలీయకకుంకుమాని
స్తనేషు గౌరేషు విచర్చితానివిలాసినీభిః ।
ఆరోప్యతేఆలిప్యతే చందనమంగనాభిర్
మదాలసాభిర్మృగనాభియుక్తం ॥ ౧౨॥

గురూణి వాసాంసి విహాయ తూర్ణం
తనూని లాక్షారసరంజితాని ।
సుగంధికాలాగరుధూపితాని
ధత్తే జనఃకామమదాలసాంగః ॥ ౧౩॥

పుంస్కోకిలశ్చూతరసేన మత్తః
ప్రియాముఖం చుంబతి రాగహృష్టః ।
గుంజద్ద్విరేఫోఽప్యయమంబుజస్థః
ప్రియం ప్రియాయాః ప్రకరోతి చాటు ॥ ౧౪॥

ప్రవాలతామ్రాస్తబకావనమ్రాశ్

చూతద్రుమాః పుష్పితచారుశాఖాః |
కుర్వంతి కామం పవనావధుతాః
పర్యుత్సుకం మానసమంగనానాం || ౧౫||

ఆ ములతో విద్రుమరాగతామ్రం
సపల్లవం పుష్పచయం దధానాః |
కుర్వంత్యశోకా హృదయం సశోకం
నిరీక్ష్యమాణా నవయౌవనానాం || ౧౬||

మత్తద్విరేఫపరిచుంబితచారుపుష్పా
మందానిలాకులితనమ్రమృదుప్రవాలాః |
కుర్వంతి కామిమనసాం సహసోత్సుకత్వం
బాలాతిముక్తలతికాః సమవేక్ష్యమాణాః || ౧౭||

కాంతాముఖద్యుతిజుషామచిరోద్గతానాం
శోభాం పరాం కురబకద్రుమమంజరీణాం |
హృష్ట్వా ప్రియే సహృదయస్య భవేన్న కస్య
కందర్పబాణపతనవ్యథితం హి చేతః || ౧౮ ||

ఆదీప్తవహ్నిసదృశైరపి పారిజాతైః
సర్వత్ర కింశుకవనైః కుసుమావనమ్రైః |
సద్యో వసంతసమయే సమాగతేయం
రక్తాంశుకా నవవధూరివ భాతి భూమిః || ౧౯||

కిం కింశుకైః శుకముఖచ్ఛవిభిర్న
కిం కర్ణికారకుసుమైర్న కృతం న దగ్ధం |
యత్ కోకిలః పునరయం మధురైర్వచోభిర్
యూనో మనః సువదనానిహితం నిహంతి || ౨౦||

పుంస్కోకిలైః కలవచోభిరుపాత్తహర్షైః
గుంజద్భిరున్మదకలాని వచాంసి పుంసాంభృంగైః |
లజ్జాన్వితం సవినయం హృదయం క్షణేన
పర్యాకులం కులగృహేఽపి కృతం వధూనాం || ౨౧||

ఆకంపయన్ కుసుమితాం సహకారశాఖాం
విస్తారయన్ పరభృతస్య వచాంసి దిక్షు |
వాయుర్వివాతి హృదయాని హరన్ నరాణాం
నీహారపాతవిగమాత్ సుభగో వసంతే || ౨౨||

కుందైః సవిభ్రమవధూహసితావదాతైః
ఉద్యోతితాన్యుపవనాని మనోహరాణి |
చిత్తం మునేరపి హరంతి నివృత్తరాగం
ప్రాగేవ రాగమలినాని మనాంసి యూనాం || ౨౩||

ఆలంబిహేమరశనాః స్తనసక్తహారాః
కందర్పదర్పశిథిలీకృతగాత్రయష్ట్యః |

మాసే మధౌ మధురకోకిలభృంగనాదైర్
నార్యో హరంతి హృదయం ప్రసభం నరాణాం ॥ ౨౪॥

నానామనోజ్ఞకుసుమద్రుమపుష్పితాగ్రాన్
హృష్టాన్యపుష్టనినదాకులసానుదేశాన్ ।
శైలేయజాలపరిణద్ధశిలాతలాంతాన్
దృష్ట్వా జనః క్షితిభృతో మదమేతి సర్వః ॥ ౨౫॥

నేత్రే నిమీలయతి రోదితి యాతి మోహం
ఘ్రాణం కరేణ విరుణద్ధి విరౌతి చోచ్చైః ।
కాంతావియోగపరిఖేదితచిత్తవృత్తిర్
దృష్ట్వా ధ్వగః కుసుమితాన్ సహకారవృక్షాన్ ॥ ౨౬॥

సమదమధుకరాణాం కోకిలానాం చ నాదైః
కుసూమితసహకారైః కర్ణికారైశ్చ రమ్యైః ।
ఇషుభిరివ సుతీక్ష్ణైర్మానసం మానినీనాం
తుదతి కుసుమమాసో మన్మథోద్దీపనాయ ॥ ౨౭॥

రుచిరకనకకాంతం ముంచతః పుష్పవృందం
మృదుపవనవిధూతాన్ పుష్పితాంశ్చూతవృక్షాన్ ।
అభిముఖమభివీక్ష్య క్షామదేహోఽపి మార్గే
మదనశరసువిద్ధో మోహమేతి ప్రవాసీ ॥ ౨౮॥ప్రక్షిప్తః

పరభృతకలగీతైర్హ్లాదిభిః సద్వచాంసి
స్మితదశనమయూఖం కుందపుష్పప్రభాభిః ।
సరకిసలయకాంతిం పల్లవైర్విద్రుమాభైర్
అభిభవతి వసంతః కామినీనామిదానీం ॥ ౨౯॥ప్రక్షిప్తః

కనకకమలకాంతైర్చ్ఛందనైః పాండుగండైర్
ఉపనిహితసుహారైశ్చందనార్ద్రైః స్తనాగ్రైః ।
మదనజనితలాసైః సాలసైర్దృష్టిపాతైర్
మునివరమపి నార్యః కామయంతే వసంతే ॥ ౩౦॥ప్రక్షిప్తః

మధుసురభిముఖాబ్జం లోచనే లోలతారే
నవకురబకపూర్ణః కేశపాశో మనోజ్ఞః ।
అతిగురుకుచయుగ్మం శ్రోణిబింబం తథైవ
న భవతి కిమిదానీం యోషితాం బ్రూహి చారు ॥ ౩౧॥ప్రక్షిప్తః

ఆకంపితాని హృదయాని మనస్వినీనాం
వాతైః ప్రఫుల్లసహకారకృతాధివాసైః ।
ఉత్కూజితైః పరభృతస్య మదాకులస్య
శ్రోత్రప్రియైర్మధుకరస్య చ గీతశబ్దైః ॥ ౩౨॥ప్రక్షిప్తః

రమ్యప్రదోషసమయః స్ఫుటచంద్రభాసః
పుంస్కోకిలస్య విరుతం పవనః సుగంధిః ।
మత్తాలియూథవిరుతం నిశి సీధుపానం

సర్వం హి సాధనమిదం కుసుమాయుధస్య ॥ 33॥ప్రక్షిప్తః

ఆమ్రాశోకవికల్పితాధరమధుర్మత్తద్విరేఫస్వనః
కుందాపీడవిశుద్ధదంతనికరః ప్రోత్ఫుల్లపద్మాననః ।
చూతామోదసుగంధిమందపవనః శృంగారదీక్షాగురుః
కల్పాంతం మదనప్రియో దిశతు వః పుష్పాగమో మంగలం ॥ 34॥ప్రక్షిప్తః

ఆమ్రీ మంగలమంజరీ వరశరః సత్కింశుకం యద్ధనుర్
జ్యా యస్యాలికులం కలంకరహితం ఛత్రం సితాంశుః సితం ।
మత్తేభో మలయానిలః పరభృతా యద్వందినో లోకజిత్
సోఽయం వో వితరీతరీతు వితనుర్భద్రం వసంతాన్వితః ॥ 35॥

॥ ఇతి వసంతః ॥

